

эканликларини таъкидладилар. Ҳар қандай киши ўз фаолияти соҳасида компетенцияли мутахассис сифатида танилишга интилади. Унинг ички максаси, ўзидан ошиб кетиш истаги: “мен” бугунги кунда “мен”дан яхшироқ бўлган профессионал – кечаги мутахассис. Бу ҳар доим профессионализм поғонасини янги, янада юқори поғонага кўтарадиган одамни астойдил касбга интилувчи меҳнаткаш қилади.

Олимнинг фикрига кўра, ҳар бир шахснинг ўзини ўзи намоён қилиши ноёб ва ажралмасдир. Буни ривожланиш мотиви билан боғлаган ҳолда А.Маслоу шундай таърифлайди: “Ўз-ўзини англаш, маълум даражада, кам сонли одамларда учрайди. Шунга қарамай, у кўпчиликда умид, интилиш, диққатни жалб қилиш шаклида, жуда орзу қилинган, аммо ҳали эришилмаган нарсада мавжуд. Ўз-ўзини англашнинг қадриятлари ҳатто ўзлаштирилмасдан ҳам аслида мавжуд. Инсон айни пайтда ўзи ва у бўлишга интиладиган нарса. Борлиқ психологияси муаммосини ўрганиб, А.Маслоу ўзини ўзи фаоллаштиришни шахснинг ривожланиши сифатида белгилайди. Ўз-ўзини фаоллаштириш потенциалнинг ҳақиқий томонга ўтиш жараёни билан белгиланиб, бир томондан, ички томондан ўсиш, бошқа томондан, инсоннинг ташқи дунё билан ўзаро таъсири англашилади. Шахснинг ижтимоий фаолиятида акс эттирилган ички жараён

ташқи жараён сифатида ишлайди. Шундай қилиб, ўзини ўзи фаоллаштириш ҳар доим қасддан амалга оширилади, бу уни турли муносабатлар, шу жумладан, фаолиятга бўлган муносабатларда (бизнинг вазиятда, педагогик) кўриб чиқишга имкон беради. Шу муносабат билан бўлажак ўқитувчи таълим жараёни ва ундан кейин касбий фаолиятида етарлича фаоллик намоён этиши учун ўзининг профессионал аҳамиятли шахсий хусусиятларини англаши керак. Ўз-ўзини синаб кўриш ўз-ўзидан ва бошқариладиган жараён сифатида амалга оширилиши мумкинлиги сабабли ўқувчиларга бу жараённи қандай бошқариш кераклиги ҳақида билим бериш, ўз-ўзини англаш орқали ўзини намоён қилиши лозимлигини ўқитиш керак. Бошқарув фаолиятга асосланган ёндашувдан фойдаланади, чунки унинг барча таркибий қисмлари мавжуд, жумладан: мақсад (профессионал ўзини ўзи ривожлантириш); мотивлар (ўқув ва касбий фаолиятда муваффақиятга эришиш); мақсадга эришиш усуллари (ўқитиш); натижалар (профессионал ўзини ўзи ривожлантириш тажрибасига эга бўлиш).

Шундай қилиб, касбий ўзини ўзи фаоллаштириш бўлажак ўқитувчи акмеологик компетенциясининг механизми бўлиб, унинг ўз профессионал хусусиятларини тан олиш, ўқитиш жараёнида ва кейинги касбий фаолиятида фаол намоён бўлишга қаратилган.

Адабиётлар

1. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - Москва: «Просвещение», 1977. –С.304.
 2. Маркова А.К. Психология профессионализма. - Москва: 1996. –С.308.
 3. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека: Методолого-прикладные основы акмеологического исследования. Кн1. –Москва: 2000. –С. 392.
 4. Стог Л.И. Осознание студентами педагогического вуза и учителями своего профессионального долга //Формирование личности специалиста в вузе. – Грозный: 1989. –С. 165.
 5. Айвазян С.А., Мхитарян В.С. Прикладная статистика в задачах и упражнениях. -Москва: ЮНИТИ, 1998. –С.270.
- РЕЗЮМЕ.** Бўлажак ўқитувчи шахсини ривожлантиришнинг акмеологик компетенцияси назарий ва амалий тайёргарликнинг бирлиги ва касбий фаолиятни профессионал тарзда амалга ошириш қобилияти сифатида белгиланади.
- РЕЗЮМЕ.** Акмеологическая компетентность развития будущего учителя определяется как единство теоретической и практической подготовки и умение профессионально осуществлять профессиональную деятельность.
- SUMMARY.** Acmeological competence of the future teacher's development is defined as the unity of theoretical and practical training and the ability to professionally carry out professional activities.

ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТ СОҲАСИДА МАЛАКАЛИ МУТАХАССИСЛАР ТАЙЁРЛАШ ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Б.Қ.Еримбетов – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Таянч сўзлар: жисмоний тарбия, спорт, таълим, тизим, нодавлат таълим муассасалари, эркин иқтисодиёт, демократик жамият.

Ключевые слова: физическое воспитание, спорт, образование, система, негосударственные образовательные учреждения, свободная экономика, демократическое общество.

Key words: physical education, sports, education, system, non-governmental educational institutions, free economy, democratic society.

Мамлакатимизда охириги йилларда жисмоний тарбия ва спорт соҳасида кадрлар тайёрлаш бўйича бир қатор самарали ишлар амалга оширилди. Натижада, мазкур соҳаларнинг илғор тенденцияларини ҳисобга олган ҳолда бир қатор янги ихтисосликлар шакллантирилиб, кадрлар тайёрлаш ишлари йўлга қўйилмоқда. Эндиликда малакали кадрларни тайёрлаш муҳим вазифа ҳисобланади.

Замонавий спорт юксак ижтимоий-маданий мақом ва улкан гуманистик салоҳиятга эга, турли ижтимоий-сиёсий вазифаларни бажаришга қодир, жумладан, халқаро майдонда давлат ҳокимиятини мустаҳкамлашга ҳисса қўшадиган фаолиятдир. Маълумки, ҳар бир давлатнинг спорт ҳаракатини ташкил этишнинг ўзига хос йўллари мавжуд бўлиб, улар, асосан тарихий анъаналар, маданий қадриятлар, сиёсий режим, демографик шароит, иқтисодий тараққиёт, фан ва бошқа кўплаб омилларга боғлиқ.

Шунинг учун ҳам, спортчиларнинг жаҳон сахнасида эришган ютуқлари мамлакат тараққиёти даражаси ва умуман, миллат барқарорлигининг кўрсаткичи, деб айтса бўлади.

Бу эса жисмоний тарбия ва спортни ривожлантиришда қуйидаги омилларга эътибор қаратиш кераклигини кўрсатади:

1. Давлат томонидан қўллаб-қувватлаш. Ўтган асрнинг охирига келиб, Хитой дунёда энг кўп профессионал спортчилар мамлаката бўлиб келган ва мамлакатнинг бугунги кундаги муваффақияти спортни оммалаштириш бўйича кўп йиллик мақсадли тарғиб қилиш сиёсати натижасидир. Шунингдек, юқорида айтиб ўтилганидек, давлат спортни ривожлантиришга катта маблағ сарфлайди. Ва, тажрибаларнинг кўрсатишича, мусобақаларга энг самарали тайёргарлик давлат томонидан қўллаб-қувватланмоқда.

2. Ривожланган спорт инфратузилмаси. Ривожланган давлатларда турли ёзги спорт турлари бўйича шуғулланиш учун спорт мажмуалари мавжуд. Ҳар қуни ҳовлилардаги турли спорт воситалари билан жиҳозланган спорт майдонларида шуғулланаётган ёшларни мумкин. Бундан ташқари, ҳар бир богда, майдонда, ҳовлида кўплаб зарур спорт анжомлари мавжуд. Ривожланган давлатларда муҳим ўрин чўзилиш машқлари (бадантарбия)га асосий эътибор қаратилади.

3. Спортчиларнинг психологик (рухий) тайёргарлиги. Тренерлар ўз шогирдларининг психологик тайёргарлигига алоҳида эътибор қаратишади ва унинг савияси деярли барча мусобақаларда, ҳатто энг кичик беллашувларда ҳам юқори ўрин тутати. Айнан спортчиларнинг психологик (рухий) ва жисмоний тайёргарлигининг барқарорлиги мусобақаларда ғолиб бўлиш имкониятини оширади.

4. Малакали, билимдон тренер-мутахассисларнинг кўплиги. Албатта, ривожланган давлатларда тренерларининг малакаси жуда юқори.

Бу эса талабалар спортини ривожлантириш, улар оарсидан малакли мутахассислар тайёрлаш ишларини янада ривожлантириб бориш заруриятини кўрсатади.

Талаба спортчилар ўқув-машқ жараёнини учта йирик босқичга (бошланғич тайёргарлик, дастлабки базавий тайёргарлик, ихтисослаштирилган базавий тайёргарлик) ажратар экан, уларни кўрсатилган ҳар бир босқич бўйича машғулотларнинг асосий машқларини тизимли равишда баён этади:

1. Бошланғич тайёргарлик босқичида:

- шуғулланаётганларнинг саломатлигини мустаҳкамлаш;
- ҳар томонлама жисмоний тайёргарлик;
- жисмоний ривожланишдаги камчиликларни бартараф этиш;
- турли срдмачи ва махсус-тайёргарлик машқлари техникасига ўргатиш;
- танланган спорт турининг техникасига бошланғич ўқитиш.

Ушбу вазифаларни ҳал этиш учун турли жабҳадаги восита ва услублар, шу жумладан бошқа спорт турларининг машқлари, ҳаракатли ўйинлар, эстафеталар қўлланилади. Бу эса машғулотларнинг ўйин услубини кенг қўллаш имконини беради. Ҳаракатланиш техникасига бошланғич ўқитиш жабҳасида кўп турдаги тайёрлов машқларини эгаллаш талаб этилади, фақат техникани барқарорлаштиришга уринишлар бундан мустасно.

2. Дастлабки базавий тайёргарлик босқичида:

- шуғулланаётганлар организмнинг жисмоний имкониятларини ҳар томонлама ривожлантириш;
- талаба спортчилар саломатлигини мустаҳкамлаш;

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил 4 сентябрдаги “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги (янги таҳрири) қонуни”. 29-б.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 29 октябрдаги “Илм-фан ва илмий фаолият тўғрисида”ги қонуни”. 37-б.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 5 ноябрдаги “Спорт таълими тизимини тубдан такомиллаштириш орқали олимпия ва паралимпия спорт турлари бўйича спортчилар захирасини шакллантириш сифатини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5279-сонли қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 5 ноябрдаги “2024-йил Париж шаҳрида (Франция) бўлиб ўтадиган XXXIII ёзги Олимпия ва XVII Паралимпия ўйинларига спортчиларимизни комплекс тайёрлаш тўғрисида”ги ПҚ- 5281-сон қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 1 июлдаги “Нодавлат спорт-таълим муассасаларида олимпия ва паралимпия спорт турлари бўйича спортчиларни тайёрлаш ва уларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-302-сонли қарори.
6. Andriamampianina, P., Moussa, A.S. The Training of Physical-Education Teachers in France and China: A Comparative Analysis of Curricula and Attitudes. *Int Rev Educ* 51, 23–34 (2005).
7. Бубка С.Н., Булатова М.М., Есентаев Т.К. Менеджмент подготовки спортсменов к Олимпийским играм. -М.: Спорт, 2019.
8. Губа В.П. Теория и методика современных спортивных исследований: монография. -М.: Спорт, 2016. –С. 232.
9. Долгова Д.А. Спорт как инструмент укрепления авторитета КНР на международной арене//Актуальные проблемы современных международных отношений. 2017. № 9. -С.98-106.
10. Мартыненко С.Е., Трусова А.А., Черняев М.С. Пинг-понговая дипломатия: влияние на установление кита́йско-американских отношений. // Вестник РУДН. Серия: Международные отношения. 2019 Vol. 19 №. 1. -С.139-147.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада мамлакатимизда жисмоний тарбия ва спорт соҳасини ривожлантиришда малакали мутахассислар тайёрлаш зарурияти ҳамда мазкур жараёнда спорт таълим муассасаларининг роли таҳлил қилинган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется необходимость подготовки квалифицированных специалистов в области физической культуры и спорта, а также роль спортивных образовательных учреждений в этом процессе.

SUMMARY. This article analyzes the need to train qualified specialists in the field of physical culture and sports, as well as the role of sports educational institutions in this process.

• жисмоний ривожланиш ва жисмоний тайёргарликдаги камчиликларни бартараф этиш;

• ихтисослаштирилган спорт хусусиятига мувофиқ келувчи, турли хил ҳаракатланиш кўникмаларини эгаллаш учун ҳаракатланиш салоҳиятини ташкил этиш;

• талаба спортчиларда кўп йиллик спорт тайёргарлигига мақсадли йўналтирилган мустаҳкам кизикишнинг шакллантирилиши.

Санаб ўтилган вазифалар унча катта бўлмаган ҳажмдаги ихтисос-лаштирилган машқлар билан, ҳар томонлама тайёргарлик йўли орқали ҳал этилади.

3. Ихтисослаштирилган базавий тайёргарлик босқичида:

• талаба спортчи организмнинг функционал салоҳиятини ошириш;

• ихтисослаштирилган тайёргарлик воситалари ҳажмининг кўпайти-рилиши;

• спортнинг танланган ва турдош турларидаги машқлар техникасини такомиллаштириш.

Талаба спортчилар малакали мутахассислар сифатида шаклланиши спорт-таълим муассасаридаги ишларни ривожланишига таъсир кўрсатади. Спорт-таълим муассасалари орқали қуйидаги йўналишларини ривожлантириш ўз самарасини беради:

- жисмоний тарбия ва спортни оммалаштиришга ижобий таъсир қилади. Давлат томонидан берилган имтиёзлар ҳисобига спорт машғулотларини қизиқарли ва мазмунли ташкил қилиш ҳамда ёшларнинг бўш вақтларини инобатга олган ҳолда спорт тўғаракларини ташкил қилиш имкониятини беради. Бу эса ёшларни спортга жалб қилиш имкониятини янада оширади;

- Спорт-таълим муассасаларининг ташкил қилиниши таълим муассаслари ўртасида рақобатни ривожлантириб, мутахассисларнинг ўз устида ишлаш, таълим беришда сифатга устуворлик бериш позициясининг шаклланишига олиб келади;

- Спорт-таълим муассасаларидаги мутахассисларнинг ўқувчи-спортчиларга бўлган муносабатининг ўзгаришига олиб келади. Спортчи-ўқувчиларга бўлган ёндашув, яъни “даромад ва шухрат” келтириш эмас, балки ҳамкорликда меҳнат қилиш орқали муваффақиятга эришиш ва бу жараёнда ўзини мунтазам такомиллаштириб бориш сифатида ёндашувни шакллантиради.